

ANNE-MARIE MALINGREY, *La littérature chrétienne* (Collection „Que sais-je?” Le point des connaissances actuelles, no. 1286). Paris, Presses Universitaires de France, 1968, 128 p. in 16°.

Lucrări de felul celei aci semnalate îndreptăţesc înainte de toate două întrebări : cit e de bine informată ? cit e de bine scrisă ? — În cazul care ne interesează răspunsul e lesnicios şi e în amîndouă cazurile pozitiv. Ne găsim în prezenţa unei expuneri curgătoare şi plăcute, iar familiaritatea autoarei cu problemele tratate nu poate fi nici ea pusă la îndoială.

Cărţulia începe cu modestele mărturii despre creştinismul palestinian şi se încheie, în secolul al VIII-lea, cu ultimii reprezentanţi ai erei patristice : Ion din Damasc şi Teodor Studitul. Între limite de timp atît de largi, tratarea oamenilor şi a doctrinelor nu putea fi decît succintă, deseori lapidară. Dar distribuţia materiei e limpede şi caracterizările, oricum, lămuritoare. Primul capitol se intitulază „moştenirea apostolilor” : începe cu așa-numita *Didaché* şi sîrşeşte cu Polycarp din Smyrna. Al doilea e închinat apologetilor : Aristide, Iustin, Tatian, Athenagoras, Theofil din Antiochia, Meliton din Sardes. Al treilea zăboveşte asupra marilor alexandrini : Clement şi Origen ; al patrulea, asupra crizei ariene ; al cincilea, asupra apariţiei şi răspîndirii monachismului. Ultimele trei capitole tratează despre „cappadocieni” (Vasile cel Mare, Grigore din Nazianz, Grigore din Nyssa), despre şcoala din Antiochia (Diodor din Tars, Ion Chrysostomul, Teodor din Mopsuesta, Teodoret) ; în sîrşit, cum am mai lăsat-o să se înţeleagă, despre ultimii Părinţi ai Bisericii, de la Procopie din Gaza la Ion Scărarul şi Teodor Studitul.

O bibliografie scurtă dar judicios întocmită încheie volumaşul, foarte potrivit pentru o iniţiere rapidă în problemele unei literaturi pe cit de întinse, pe atît de anevoie de stăplnit şi chiar de procurat.

D. M. Pippidi

MAURICE HOLLEAUX, *Études d'épigraphie et d'histoire grecque. Tome VI : Bibliographie et index détaillé* par Louis ROBERT. Paris, De Boccard, 1968, 268 p., 4 planşe afară din text.

Acum treizeci de ani exact — şase ani după moartea autorului — se tipăreau într-o importantă editură pariziană şi în excelente condiţii grafice primele două volume de *Studii de epigrafie şi de istorie greacă* ale lui Maurice Holleaux, strînse şi editate de Louis Robert, elevul şi urmaşul dispărutului la catedra de Epigrafie şi antichităţi greceşti de la Collège de France. Volumul al III-lea le urma în 1942, al IV-lea, în 1948. Greutăţi materiale au întîrziat apariţia volumului V pînă în 1957 şi abia după alţi 11 ani ne e dat să avem în mînă ultimul volum din serie, redactat în întregime de Louis Robert şi în care, pe lângă bibliografia completă şi sistematică a scrierilor lui Holleaux, ni se oferă principalele note necrologice publicate după moartea învăţatului, cîteva pagini inedite dintr-un jurnal redactat de Holleaux de-a lungul anilor petrecuţi la Şcoala din Atena, în sîrşit, şi mai ales, un indice general şi mai mulţi indici speciali (de cuvinte greceşti şi latine, de documente studiate sau emendate : inscripţii,

papiri și texte literare), întocmiți cu o migală extremă și cu acea preocupare de perfecție caracteristică autorului *Studiilor anatoliene*, al *Cartei* și al altor alte opere de neîntrecută acribie.

Cum o știu toți cei ce au deschis vreunul din volumele *Studiilor* lui Holleaux, rolul lui Robert în reeditarea acestor scrieri mărunte nu s-a mărginit la stringerea și la trimiterea lor la tipografie. Cu o filială grijă, textele mai vechi sau mai noi au fost selecționate și revăzute, astfel ca meritele științifice ale autorului să apară în cea mai favorabilă lumină, iar din ansamblul operei să reîntre în circulație numai paginile exemplare prin noutatea rezultatelor sau prin perfecția metodei. În felul acesta serviciul adus memoriei înaintașului e în același timp un serviciu adus științei, și această trăsătură va apărea limpede când voi fi adăugat că, reluând în volumele IV și V ale *Studiilor* capitolele de istorie elenistică scrise de Holleaux pentru *Cambridge Ancient History*, Robert le tipărește după originalul francez, mai întins și în multe privințe mai nuanțat decât traducerea engleză.

Despre prețioșii indici — de o precizie și amploare ce nu lasă nimic de dorit —, nu cred că pot spune mai mult decât că *se citește*, nu numai *se consultă*. Pentru înlesnirea prețuitorilor lui Holleaux precizez, de altă parte, că, din aceeași rivnă de a oferi cercetătorului un instrument de lucru cât mai desăvârșit, în întocmirea lor Robert a despuiat și volumul *Strategos Hypatos*, publicat de autor în 1921 fără un indice cerut de importanța lucrării.

D. M. Pipidi

ATTILIO DEGRASSI, *Scritti vari di antichità*. III. Venezia-Trieste, a cura della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 1967. XV + 427 p. Numeroase planșe în și afară din text.

Despre primele două volume de *Scrieri felurite* ale lui Attilio Degrassi am avut prilejul să dau seamă într-un volum precedent al revistei noastre (VIII, 1966, p. 367—368), arătând că editarea lor — de un comitet de inițiativă format din colegi și elevi — își propunea să cinstească împlinirea a 75 de ani de viață ai învățatului. De-atunci, fiecă an nou adăugându-și reocota de cercetări și descoperiri într-un domeniu pe care Degrassi îl stăpânește ca nimeni altul, materia unui al III-lea volum de *Scritti* n-a întârziat să se acumuleze, făcând necesară publicarea ultimelor contribuții în aceleași fericite condiții în care se tipăriseră scrierile anterioare.

De data aceasta răspunderea alcătuirii lucrării aparține Societății istriene de arheologie și istorie națională, instituție cu care Degrassi a avut prilejul să închege vechi legături și ca e. în persoana lui, înțelege să cinstească nu numai pe epigrafistul de mare faimă, dar și pe istrieanul legat de pământul natal, la cunoașterea căruia a contribuit cu lucrări de o valoare excepțională.

Pe lângă un *Addendum* menit să completeze cu mai multe zeci de numere bibliografia autorului tipărită în 1962 în fruntea volumului I al *Scrierilor*, volumul pe care-l semnalăm cuprinde 23 de studii de epigrafie și antichități romane. Trei lungi memorii — *Epigraphica* I—III — conțin scurte note în legătură cu documente de înțeles anevoios sau cu instituții mai puțin cunoscute, pe lângă rectificări și completări la fasciculele din *Inscriptiones Italiae* publicate de-a lungul ultimelor decenii de Degrassi însuși sau de alți epigrafiști italieni. Celelalte douăzeci sînt consacrate unor probleme variate, singura lor trăsătură comună fiind aceea de a se întema